

O'ZBEKISTON RESPUBLIKASI
OLIIY TA'LIM, FAN VA INNOVATSIYALAR VAZIRLIGI

FARG'ONA DAVLAT UNIVERSITETI

**FarDU.
ILMIY
XABARLAR-**

1995-yildan nashr etiladi
Yilda 6 marta chiqadi

4-2024

**НАУЧНЫЙ
ВЕСТНИК.
ФерГУ**

Издаётся с 1995 года
Выходит 6 раз в год

O.E.Toshmurodov	
Yosh kurashchilarning harakat ko'nikmalarini shakllantirishda tayanch-harakat apparati harakatchanligini rivojlantirish metodikasi	107
J.M.Hamrakulov	
“Tutorlik faoliyati asoslari” fanini o'qitishda zamonaviy axborot texnologiyalarini qo'llash.....	114
D.S.Abdugodirov	
Bo'lajak o'qituvchilarning kasbiy-kreativ kompetensiyasini rivojlantirishning psixologik-pedagogik jihatlari	117
R.A.Jo'rayeva, M.A.Hojiyeva	
Bo'lajak filolog-mutaxassislarning lingvistik kompetentligini rivojlantirish va takomillashtirish – malakali mutaxassislar tayyorlash omili	120
G.I.Otaboyeva, Z.G.Mamataliyeva	
Bo'lajak xorijiy til o'qituvchilarining gender madaniyatini rivojlantirish metodikasini takomillashtirishda texnologik yondashuv	123
O.X.Rashidova	
Bo'lajak boshlang'ich sinf o'qituvchilarining mustaqil ta'limini muammoli vaziyatlar asosida tashkil etish	126
Z.D.Rasulova	
Talabalarning kreativ kompetentligini rivojlantirishda ta'lim texnologiyalaridan samarali foydalanish	131
H.Э.Юлдашева	
Эффективные формы и методы развития профессиональной компетентности учителей физического воспитания	136
Е.М.Любимова, А.И.Кудряшова, М.К.Ахмадалиева, К.Д.Патидинов	
Обучение цифровым инструментам и ресурсам студентов - бакалавров педагогического образования	139
Sh.G'.Xasanov	
Bo'lajak o'qituvchilarning kollaborativ yondashuv asosida pedagogik intensiyalarini rivojlantirish modeli	145
M.I.Ne'matov	
Bo'lajak o'qituvchilarda etnopedagogik madaniyatni rivojlantirishning pedagogik imkoniyatlari.....	152
I.X.Turdiboyev	
Bo'lajak kimyo o'qituvchilarini xalqaro baholash tadqiqotlariga tayyorlash bo'yicha ayrim mulohazalar	160
	IQTISODIYOT
X.X.Бозаров	
Совершенствование научно-методических основ развития малого бизнеса в условиях инновационной экономики	164
	FALSAFA
N.S.Badridinova	
XVII – XVIII asrlarda Movarounnahrda falsafiy va tasavvufiy qarashlar	171
B.B.Dehqonov	
Bahouddin Naqshbandning inson kamoloti haqidagi qarashlari.....	175
O.R.Sultonova, S.S.Sadullayev	
Qishloq yoshlarini iqtisodiyot tafakkurini shakllantirishda raqamli iqtisodiyotning o'rni va ahamiyati	180
I.J.Jabborov	
Shayx Najmiddin Kubro ruboiylarida ishq falsafasi	184
G.N.Navro'zova	
Xoja Ahror Valiy o'zlikni anglash xususida: qiyosiy-falsafiy tahlil	187
M.E.Xujamov	
Yangilanayotgan O'zbekistonda ilmiy-axloqiy qadriyatlarning barkamol avlodni tarbiyalashdagi o'rni.....	191
F.A.Ibroximov	
Fuqarolik jamiyatini rivojlantirishda aholi huquqiy madaniyatining ahamiyati	197

UO'K: 378.014.15

BO'LAJAK XORIJIY TIL O'QITUVCHILARINING GENDER MADANIYATINI RIVOJLANTIRISH METODIKASINI TAKOMILLASHTIRISHDA TEXNOLOGIK YONDASHUV**ТЕХНОЛОГИЧЕСКИЙ ПОДХОД В СОВЕРШЕНСТВОВАНИИ МЕТОДОЛОГИИ РАЗВИТИЯ ГЕНДЕРНОЙ КУЛЬТУРЫ БУДУЩИХ УЧИТЕЛЕЙ ИНОСТРАННОГО ЯЗЫКА****TECHNOLOGICAL APPROACH IN IMPROVING THE METHODOLOGY OF GENDER CULTURE DEVELOPMENT OF FUTURE FOREIGN LANGUAGE TEACHERS****Otaboyeva Gulxayo Ilxomjon qizi¹** ¹Farg'ona davlat universiteti tayanch doktoranti**Mamataliyeva Zilola Gulomovvna²**²Farg'ona viloyati Furqat tuman kasb-hunar maktabi ingliz tili fani o'qituvchisi**Annotatsiya**

Maqolada bo'lajak xorijiy til o'qituvchilarining gender madaniyatini rivojlantirish metodikasini takomillashtirish nazariy-metodologik asoslari, rivojlantirishning pedagogik mexanizmlari va texnologik asoslari o'rganilgan. Shuningdek, bo'lajak xorijiy til o'qituvchilarining gender madaniyatini rivojlantirish metodikasini takomillashtirishda texnologik yondashuv tahlil qilingan.

Аннотация

В статье изучаются теоретико-методологические основы совершенствования методики развития гендерной культуры будущих учителей иностранного языка, педагогические механизмы и технологические основы развития. Также анализируются технологический подход в совершенствовании методологии развития гендерной культуры будущих учителей иностранного языка.

Abstract

In the article, the theoretical-methodological foundations of improving the methodology of gender culture development of future foreign language teachers, pedagogical mechanisms and technological foundations of development are studied. Also, technological approach in improving the methodology of gender culture development of future foreign language teachers are analyzed.

Kalit so'zlar: gender, gender madaniyat, metodika, hamkorlik, texnologiya, takomillashtirish, pedagogik, texnologik, model, monitoring, didaktik, loyihalash, ekspert baholash, pedagogik eksperiment.

Ключевые слова: гендер, гендерная культура, методология, сотрудничество, технология, совершенствование, педагогический, технологический, модель, мониторинг, дидактический, проектирование, экспертная оценка, педагогический эксперимент.

Key words: gender, gender culture, methodology, cooperation, technology, improvement, pedagogical, technological, model, monitoring, didactic, design, expert assessment, pedagogical experiment.

KIRISH

Zamonaviy ta'lim rivojida urf-odat, an'ana va ilmiy qadriyatlarni takomillashtirish masalalari, jamiyat taraqqiyotida urf-odat va an'analarning o'рни hamda ahamiyatini ilmiy tahlil qilish umummilliy, ijtimoiy-siyosiy ehtiyojlar tarzida, dolzarb muammo sifatida kun tartibiga chiqmoqda. Demak, ma'naviy yangilanish jarayonida urf-odat, an'ana va qadriyatlarni tadqiq etishga nafaqat nazariy-metodologik, shu bilan birga, amaliy jihatdan qiziqishning ortib borishi tabiiydir. Mazkur jarayonda yoshlarga milliy urf-odat va an'analarni o'rgatishda, ularga nisbatan munosabatni qaror toptirishda gender omillar ham muhim ahamiyatga ega.

ADABIYOTLAR TAHLILI VA METODLAR

Bo'lajak xorijiy til o'qituvchilarining gender madaniyatini rivojlantirish metodikasini takomillashtirish nazariy-metodologik asoslari, rivojlantirishning pedagogik mexanizmlari va texnologik asoslari, shuningdek, xotin-qizlarning gender tengligini ta'minlash, ijtimoiy himoya qilish tizimi samaradorligini oshirish, ularning xuquq va erkinliklarini ta'minlash masalalari P.Konnella,

P.Burdye, Dj.Skott, V.Spayk Peterson, O.A.Voronina, N.Najib, E.Xelen, A.Kitchen, M.Kovalskiy, D.Ruts, L.Xusniy kabi jahonning yetakchi olimlari tomonidan tadqiq qilingan.

NATIJALAR VA MUHOKAMA

Bugungi kunda o'quv-biluv jarayonida gender farqlar va o'ziga xosliklarni hisobga olish tabiiy-pedagogik hodisa sifatida e'tirof etilmoqda. Biroq didaktikada ushbu hodisani ilmiy talqini mavjud emas. O'quv-biluv jarayonida gender farqlarga oid o'ziga xosliklarni hisobga olmasdan turib, ta'lim natijasining samaradorligini ta'minlash mumkin emasligi barcha mutaxassislariga ayon bo'lmoqda. Ayniqsa, ruhshunoslar bu sohada bir qator yutuqlarni qo'lga kiritmoqdalar.

Bugungi kunda faol iste'molda bo'lgan gender so'zining tushunilishi va qo'llanish holatlaridagi noto'g'ri talqin va tasavvurlar mavjudligini aytish joiz. Xususan, genderni ayollar mavzusi yoki ularning ustunligiga oid tushuncha deb qarash kuzatiladi. Albatta, bu to'g'ri emas. Gender – bu xotin-qizlar va erkaklar o'rtasidagi munosabatlarning jamiyat hayoti hamda faoliyatining barcha sohalarida, shu jumladan siyosat, iqtisodiyot, huquq, mafkura va madaniyat, ta'lim, ilm-fan sohalarida namoyon bo'ladigan ijtimoiy jihati ekanligi mazkur qonunda aniq yozib qo'yilgan. Bu masalaga oid tushunchalarga berilgan tegishli izohlarning mavjudligi ijtimoiy munosabatlarni tartibga solishda eng muhim jihatlardan biri hisoblanadi. Pedagogik tajribalar shuni ko'rsatadiki, gender masalalari barchani qiziqtiradi – bugungi o'quvchi-yoshlar, ertangi kunning ota-onalari va o'qituvchilari yoki soha mutaxassislari, kasb-hunari va yo'nalishidan qat'i nazar, hammamiz gender yondoshuviga asoslangan bilimlarga muhtojmiz. Jumladan, ta'lim jarayonida ta'lim beruvchilar ham tobora ko'proq ta'lim oluvchilarning gender identikligini (xususiyatlarini) hisobga olishga kirishdilar. Gender yondoshuvga asoslangan ta'lim – bu shaxsning psixologik jinsi, ya'ni jinsiy o'zini anglash va jinsiy identifikatsiyaning ma'lum darajasiga erishish, erkak yoki ayol rolini haqiqiy egallash. Gender tadqiqotlari sohasining predmeti ham shaxslarning ijtimoiylashuvi bo'lib, u gender identifikatsiyasini shakllantirish va gender rollarini ishlab chiqishdan iboratdir. Respublikamiz ta'lim muassasalarida gender yondashuv asosida o'quvchi-yoshlarning ijtimoiy faolligini rivojlantirish nazariyasi va amaliyoti bo'yicha tadqiqotlarning olib borilishi bo'lg'usi mutaxassislar ijtimoiy faolligining yangi tahliliy yutuqlar asosida shakllanishiga yordam beradi.

Hozirgi globallashtirish jarayonida intizomli, mas'uliyatli, sabr-bardoshli, diyonatli, vijdonli, iymonli, e'tiqodli, bag'rikeng, insonparvar, ijtimoiy faol va shu kabi oliyjanob fazilatlar egasi bo'lgan yoshlarga yashash uchun zarur bo'lgan barcha qulayliklarni vujudga keltirishga qodir bo'la oladilar. Ijtimoiy taraqqiyotning demokratik rivojlanish jarayonini shaxsning o'z-o'zini anglashi qadr-qimmatini qay darajada e'zozlay olishi, jamiyat uchun xizmat qila olish imkoniyati va harakatlariga ham bevosita bog'liq. Bularning barchasi shaxsning ijtimoiy faolligi va tashabbuskorligi bilan bog'liqdir.

Sotsiologlar va psixologlar insonni butun hayotiy yo'li davomida ijtimoiy axloq normalariga va modellariga o'rgatishda "ijtimoiylashuv" atamasidan foydalanadilar. Bunda odatda ijtimoiylashuvning uchta bosqichini ajratib ko'rsatadilar: dastlabki yoki boshlang'ich – oilada bolaning ijtimoiylashuvi; o'rtacha yoki ikkilamchi – maktabdagi ijtimoiylashuv; va uchinchi yoki yakunlovchisi – katta yoshli insonning ijtimoiylashuvi (kasbga, oilaga doir rollarni qabul qilish). Qayta ijtimoiylashuv tushunchasi ham mavjud. E.Giddensning ta'riflashicha, bu ilgari o'zlashtirilgan ahloq normalari va namunalari buzilishi natijasida undan keyin boshqacha normalarni o'zlashtirish yoki ishlab chiqish jarayoni yuz beradigan jarayondir. Odatda qayta ijtimoiylashuv tang vaziyatga tushib qolish bilan yuz beradi, biroq uning transformatsiya jarayonlari davrida yuz berishi ehtimoli ancha ko'pdir. Ijtimoiylashuv jarayoniga duch kelgan guruhlar yoki ijtimoiy kontekstlar (sohalar) ijtimoiylashuv agentlari yoki muassasalari sifatida chiqadilar. Ijtimoiylashuvning asosiy agenti va instituti, ayniqsa uning ilk bosqichida, bu oiladir. Bir muncha keyingi bosqichlarida maktab, tengdoshlarning guruhlari, "ahamiyatga ega boshqalar", oliy maktab, ommaviy axborot vositalari, "ishxona" va boshqalar o'zgacha ta'sir agentlari paydo bo'ladi.

Ko'plab tadqiqotlar shuni ko'rsatdiki, deyarli barcha madaniyatlarda o'g'il va qiz bolalarni ijtimoiylashtiruv jarayoni turlicha kechadi. Rivojlanish psixologiyasida bu jarayon farqlanuvchi ijtimoiylashuv deb nom olgan. U hali farzand tug'ilishidan oldin boshlanadi. Nima uchun ota-onalar va yaqin qarindoshlar bolaning jinsini oldindan bilmoqchi bo'lishadi? Chunki shunga qarab ular bolaga ism tanlashadi, chaqaloq uchun kerakli kiyimlarni tanlashadi. Bolaning jinsiga qarab ota-onalar unga o'yinchoqlar sotib olishadi: qiz bolaga – qo'g'irchoqlar, idish-tovoqlar; o'g'il bolaga esa – mashinalar, konstruktor xarid qilishadi.

Amerikalik olimlarning bolalarga o'yinchoq tanlash borasidagi farqliklar to'g'risidagi tadqiqotlariga ko'ra, o'g'il bolalarda harakat aktivligini va aqlni rivojlantiradigan o'yinchoqlar ko'proq bo'lib, qiz bolalarda esa boshqa odamlar bilan muloqotda bo'lib va verbal faollik ko'rsatishga qaratilgan o'yinchoqlar olib berilar ekan. Belorussiyalik psixologlarning tadqiqotlariga ko'ra, otalar onalarga qaraganda bolalarni jinsi bo'yicha farqlashga moyildirlar. Otalar o'g'illari bilan muloqotda bo'lganda, ko'proq faol harakatli o'yinlarni olib boradilar, qizlariga esa ko'proq ruhiy ko'mak beradilar. Onalarda bu holat kamroq ifodalangan, lekin ular qizlariga qaraganda o'g'illarining urushqoq xulq-atvoriga toqatliroq bo'ladilar.

Muammoning nazariy tahlili va eksperiment ishining boshlang'ich tajribasi genderli yondashuv asosidagi maktab modelining quyidagi tamoyillarini ta'riflash imkonini berdi:

- jismoniy, psixologik, ijtimoiy, ma'naviy salomatlikni saqlash tamoyili;
- tabiatga muvofiqlik tamoyili – u erkak va ayol individualligini qaror toptirish, jinslarning o'zaro munosabat madaniyatini, erkaklik va ayollikni tarbiyalashga yo'naltirilgan ta'lim mazmunida amalga oshiriladi;

- majmuaviylik tamoyili u vositalar majmui va integrativ dasturlardan foydalanishda namoyon bo'ladi. Integratsiya jarayonlari xilma-xil shakllarda namoyon bo'lishi mumkin: tanlov bo'yicha o'quv fanlari majmuasini yaratish; jins faktorini hisobga olib, ta'lim shakllari va metodlarini yaratish; yangi ta'lim fezosini yaratish;

- ijtimoiylik tamoyili – u maktab bitiruvchilarida odamlar bilan o'zaro munosabatlarni qurish uquvlarini shakllantirish, o'z hulq-atvor strategiyasini ishlab chiqish konkret hayotiy muammolarni hal qilish uquvlarini shakllantirishga qaratilgan.

Bu ta'riflangan tamoyillar bir jinsli sinflarda ta'lim oluvchi qizlar va o'smirlar uchun xos umumiy xislatlarni aniqlash imkonini beradi. Bular jumlasiga quyidagilar xosdir: o'qishda psixologik to'siqlarning yo'qligi; jismoniy va ma'naviy takomillashuvga ehtiyoj; erkak va ayol individualligini qabul qilish, uning betakrorligi va noyobligi; jinslar orasida do'stona munosabat yaratish va o'qitish; o'z kuchlariga ishonch, o'z-o'zi bo'lish qobiliyati.

Odatdagi maktabda bunday ta'lim bo'lishi mumkinmi degan savol beixtiyor tug'iladi. Bo'lishi mumkin, lekin samarasi eng kam bo'ladi. Bu odatdagi maktabda ta'lim vektori bolalarni bilimlarni o'rgatishga yo'naltirilganligi, shu bilan birga qancha erta bo'lsa, shuncha yaxshiligi bilan bog'liqdir. Bunda boshlang'ich maktabda sinchkov, zehni o'tkir o'quvchidan kelgusida kuchsiz irodali o'rtacha o'quvchi o'sib yetilishi mumkin. Maktabdagi a'lochi hayotda unchalik muvaffaqiyatli bo'lmasligi ham mumkin. Buning ustiga qiz bolalar va o'g'il bolalarning psixologik xususiyatlarining hisobga olinmasligi jinsning ichki qobiliyatlarini ochmasligi ham mumkin.

XULOSA

Xulosa qilib aytganda, o'smir yoshdagi o'quvchilarning gender tenglikni ta'minlashga doir bilimlarini rivojlantirishda jamiyat va uning o'zi to'g'risidagi bilimlari, ko'nikmalari, jamiyatdagi o'zini tutish ko'nikmalari, shuningdek, ma'naviy yuksak fazilatlarini, insonning shaxsiy fazilatlarida namoyon bo'ladigan munosabatlarni, uning motivlari, qadriyat yo'nalishlarini ichki tizimga birlashtiradigan va ijtimoiy jihatdan erishish uchun tashqi resurslarni integratsiyalash imkonini beruvchi ta'lim-tarbiya jarayonini takomillashtirish hamda o'smir yoshdagi o'quvchilarning gender tenglikni ta'minlashga doir bilimlarini rivojlantirish modelini har bir tarkibiy qismining holati, ularning o'zaro ta'siri ijtimoiy-pedagogik ish va pedagogik boshqaruv jarayoni bilan belgilash maqsadga muvofiq.

ADABIYOTLAR RO'YXATI

1.Majidova X.E. Ta'lim jarayonida gender tenglik masalalari. № I (2023): "Zamonaviy ijtimoiy psixologiya: an'analar va istiqbollari" mavzusidagi I xalqaro ilmiy-amaliy anjumani materiallari. <https://art.jdpu.uz/index.php/ppmedu/issue/view/209>

2.Битинас Б. П. Педагогическая диагностика: сущность, функции, перспективы // Совет, педагогика, — 1993. № 12. - С. 3.

3.Гаджиева Р. Г. Динамика гендерных стереотипов и их влияние на профессиональную самореализацию личности: Автореф. дис.... канд. психолог, наук. М., 2000. - 24 с.

4.Клецина И. С. Гендерная социализация. (Учебное пособие). СПб.: РГПУ им. А. И. Герцена. 1998. - С. 7.

5.Клима А. Гендерные вопросы и стереотипы в учебниках общеобразовательных школ//VI Xalqaro konferentsiya materiallari. – Toshkent, 2003.